

Мащак С.О.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАЧА ПСИХОЛОГІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено аналіз педагогічної діяльності викладача психології в освітньому просторі педагогічного університету. Представлено теоретичну модель викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності в освітньому просторі педагогічного університету. Педагогічна діяльність викладача психології спрямована на оволодіння майбутніми педагогами професійними компетенціями та вдосконалення освітнього процесу. Викладач психології як суб'єкт педагогічної діяльності в освітньому просторі педагогічного університету повинен володіти особистісними здатностями та професійними компетентностями для реалізації завдань психологічного супроводу особистісно-професійного становлення майбутніх педагогів. Для викладача психології та педагога важливо не тільки володіти новими формами, засобами, прийомами, технологіями навчання, виховання та розвитку студентів в освітньому просторі педагогічного університету, але знайти креативний та індивідуальний спосіб їх впровадження в освітній процес, враховуючи індивідуальну неповторність та психологічні особливості конкретних суб'єктів освіти. Результатом педагогічної діяльності викладача психології є інтелектуально, морально, духовно, фізично, психологічно, особистісно розвинений, здоровий та готовий до педагогічної діяльності, професійного життя майбутній педагог, громадянин, патріот. Характеристиками викладача психології є професійна, психологічна, комунікативна компетентність, діалогічність, творчість. Здібності до педагогічної діяльності як гармонійне поєднання психологічних, фізіологічних, психічних, моральних, духовних, особистісних якостей викладача психології забезпечують не тільки позитивні результати у навчанні і вихованні та розвитку студентів, але й мотивують суб'єктів освітнього процесу (викладачів і студентів) до саморозвитку. Констатовано, що освітній простір педагогічного університету – це умова і результат діяльності суб'єктів освіти, котрий зумовлює протяжність освітніх подій, трансляцію культурного, психологічного, соціального, морального, духовного досвіду.

Ключові слова: педагогічна діяльність, освітній простір, суб'єкт, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Освітній простір педагогічного університету як взаємодія макро та мікро умов, чинників, механізмів детермінує педагогічну діяльність викладача психології. Інноваційні тенденції в системі вищої освіти також змінюють вектор підготовки суб'єктів освітнього процесу з позицій компетентнісного підходу. Викладач психології як суб'єкт педагогічної діяльності в освітньому просторі педагогічного університету повинен володіти особистісними здатностями та професійними компетентностями для реалізації завдань психологічного супроводу особистісно-професійного становлення майбутніх педагогів. З огляду на це, в освітньому просторі педагогічного університету оволодіння студентами професійними компетенціями забезпечують не тільки навчальні, розвивальні, виховні, особистісно орієнтовані технології навчання, виховання та розвитку, але й фахові вміння, особистісні здатності викладачів. Оновлення освітніх навчальних програм забез-

печує реалізацію інтеграції психологічних знань в загальній, соціальній, віковій та педагогічній психології, психології вищої школи. Технології переведення лекційних та практичних занять у практичну та прикладну площину, реалізація обґрунтованої програми та методів психологічного супроводу особистісно-професійного зростання студентів, робота у проблемних наукових групах, індивідуальна, самостійної робота створюють додаткову мотивацію для майбутніх педагогів у засвоєнні вершин педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження педагогічної діяльності багаточисельні, у них цілісно представлено психологічну структуру педагогічної діяльності, її стилі (С. Єлканов, Ф. Гоноволін, Н. Кузьміна, А. Щербаків, М. Савчин). Значна частина психолого-педагогічних досліджень зосереджена на аналізі професійних та особистісних якостей педагога, які диктуються соціальними вимогами чи зумовлені

особливостями та структурою власне педагогічної діяльності (Н. Волкова, О. Гаврилюк, В. Кан-Калік, І. Комарова, Є. Проворова, Л. Савенкова,). Питання підготовки майбутніх педагогів до професійно-компетентної педагогічної діяльності, концепції формування особистості педагога окреслені у наукових пошуках В. Андрущенко, І. Бега, С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, А. Мудрик; Т. Яценко, М. Савчина. Проте, особистісні здатності і професійну компетентність викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності в освітньому просторі педагогічного університету досліджено недостатньо.

Здійснивши теоретичний аналіз проблеми ми з'ясували, що характеризуючи викладача психології як суб'єкта професійної педагогічної діяльності, дослідники акцентують увагу на таких характеристиках: здатність до вибору свого способу життєдіяльності та його здійснення в професійній діяльності, здатності до самопізнання, самоспостереження, саморегуляції й самоосвіти, діалогічність, відповідальність й ініціативність при наявності волі вибору змісту, способів своєї діяльності. Для викладача психології та педагога важливо не тільки володіти новими формами, засобами, прийомами, технологіями навчання, виховання та розвитку студентів в освітньому просторі педагогічного університету, але знайти креативний та індивідуальний спосіб їх впровадження в освітній процес, враховуючи індивідуальну неповторність та психологічні особливості конкретних суб'єктів освіти.

В освітньому просторі педагогічного університету педагогічна діяльність викладача психології реалізується з позицій суб'єктності. Викладач психології як суб'єкт педагогічної діяльності свідомо, відповідально та творчо керується моральними принципами людського співжиття, за точку відліку бере себе та інтегрує в індивідуальному досвіді засоби, результати мету життя та діяльності [8, с. 15]. Погоджуємося з думкою про те, що духовний та моральний потенціал викладача – це здатність до моральної та духовної рефлексії суб'єкта, який пізнає і розуміє світ дитини, поважає почуття внутрішньої особистої свободи, самовідчуття людини [5, с. 73].

Духовний потенціал викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності у освітньому просторі педагогічного університету важко оцінити кількісно та якісно, проте, саме він забезпечує рефлексію (вихід за межі психічних, психологічних властивостей, особистісних, соціальних, освітніх тенденцій), демонструє сформованість

здатностей до особистісного розвитку, саморозвитку та суб'єктивної самопрезентації, репрезентації. Саме такий викладач своїм власним прикладом «запалює» студентів на реалізацію особистих життєвих, освітніх проєктів, скеровує напрям регуляції і саморегуляції поведінки, спонукає активність студентів, мобілізує і координує власну педагогічну діяльність на позитивний результат. Такий аспект метакогнітивного моніторингу сприяє відкриттю викладачем власного духовного інтелекту, сприяє розвитку метамислення, метапам'яті, дозволяє долати власну обмеженість у знаннях про свій внутрішній світ, педагогічну діяльність та світ загалом.

Духовний та інтелектуальний потенціал викладача в освітньому просторі педагогічного університету взаємопов'язані. Якщо інтелектуальний потенціал дає можливість фіксувати різні стани функціонування свідомості: мудрість, раціональність, усвідомлення внутрішніх станів, мотиваційних тенденцій поведінки, творчу інтуїцію, відкрити пізнавальну позицію, оптимальний інтелектуальний стиль, то духовний потенціал у забезпечує цілісність, усвідомленість, об'єктивність сприймання внутрішнього світу людини, актуалізацію позитивного досвіду, функціонування наукової творчості та педагогічного мислення. Духовний потенціал викладача психології є здатністю до самопожертви, що в особливий спосіб засвідчує моральний обов'язок людини. Духовне і моральне самоствердження, самовираження забезпечує загальну оптимістичну спрямованість життя до досконалості, гармонії, універсальності особистості, актуальності віри, надії, любові, мудрості, реалізації тенденції бути [4, с. 74].

Мета статті – здійснити аналіз та створити теоретичну модель викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація освітнього процесу в педагогічному університеті повинна починатися з організації відкритого освітнього простору. Саме така організація, проєктування та конструювання освітнього простору педагогічного університету є актуальною для реалізації навчальної, виховної, наукової, методичної, організаційної діяльності викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності. Проблема активно обговорюється в наукових колах вітчизняних і зарубіжних науковців і безпосередньо пов'язана з проблемою управління освітою. Адже освітній простір педагогічного університету може бути визначеним як соціальний простір або простір соціальної взаємодії суб'єктів освітнього

процесу, включених у складну систему соціальних відносин [1, с. 32]. Він виступає формою емпіричного буття системи освіти, соціокультурною конкретикою місця присвоєння особистістю життєво необхідного і професійно значущого соціального досвіду, що задається освітнім оточенням.

Змістове наповнення освітнього простору педагогічного університету розкривається через взаємодію процесів соціалізації та ідентифікації. Соціальне, особистісне, професійне становлення майбутнього педагога у педагогічному університеті забезпечується процесами соціалізації в межах експертної та академічної культури. Соціалізація в межах експертної культури сприяє засвоєнню студентами правил, норм, цінностей, зразків поведінки майбутньої професійної педагогічної діяльності, в межах академічної культури – розвиток індивідуальних стратегій, що дозволяють досягти успіху в різноманітних практичних ситуаціях.

В освітньому просторі педагогічного університету різноманітні навчальні дисципліни і спеціальності, за якими здобувають освіту бакалаври, магістри, аспіранти та різні сфери діяльності викладача (навчальна, наукова, виховна, управлінська) тісно взаємодіють. Крім того, можна окремо аналізувати інформаційне, культурне, розвивальне, навчальне, виховне середовище. Результати діяльності викладача психології у цих полях – це інтелектуально, морально, духовно, фізично, психологічно, особистісно розвинений, здоровий та готовий до педагогічної діяльності, професійного життя майбутній педагог, громадянин, патріот. Такого випускника може підготувати викладач психології, який володіє відповідними освітніми технологіями та здоровим стилем педагогічної діяльності, є соматично, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно здоровим, є активним громадянином та патріотом української держави [7]. Такого вчителя можна підготувати в педагогічному університеті з відповідним освітнім простором як особливим ціннісно-смісловим локальним соціотипом, який виникає як наслідок спільної діяльності індивідуальних (студентів, викладачів, керівників) і сукупних (колективу освітнього закладу) освітніх суб'єктів із засвоєння ціннісно зорієнтованої освітньої діяльності, спрямованої на підготовку фахівців, що зворотним чином зумовлює природу цієї діяльності та активності суб'єктів щодо її освоєння, організації, вдосконалення і розвитку [1, 2].

Освітній простір педагогічного університету є вагомою умовою і результатом діяльності освітніх суб'єктів, зумовлює протяжність освітніх подій,

охоплює явища з трансляції культури, психологічного, соціального, морального та духовного досвідів та особистісних смислів. Структурно-функціональна модель здорового освітнього простору включає чітко та однозначно сформульовану мету, цільові функції, параметри, адекватні смисли, високі результати. У здоровому освітньому просторі здійснюється підготовка висококваліфікованих та особистісно розвинених педагогів [5, с. 29].

Найважливішою особистісною і професійною рисою викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності є любов до студентів, бажання працювати і спілкуватися з ними, самовдосконалюватися, саморозвиватися.

Педагогічна творчість викладача психології може проявлятися у різних напрямках, починаючи від створення сучасних технологій навчання, виховання та розвитку майбутніх педагогів, відбір й аналіз їх змістового наповнення, а також, розвиток творчої особистості майбутнього фахівця, яка вміє вирішувати життєві проблеми й здійснювати свідомий життєвий вибір, керуючись моральними орієнтирами. Психологи зазначають, що проблема творчого перетворення педагогічної дійсності тісно пов'язана з усвідомленням відповідальності кожної людини за розвиток індивідуального творчого потенціалу. Тому, викладач психології може бути представлений у професії як індивідуально неповторна особистість, суб'єкт діяльності.

Погоджуємося з тезою, що викладач психології як суб'єкт педагогічної діяльності повинен виступати ініціатором, автором-творцем і творчим виконавцем своїх життєвих проєктів, долати зовнішні та внутрішні перешкоди, бути вірним собі і зміцнювати себе у різних життєвих ситуаціях, перетворювати дійсність, починати причинний ряд із самого себе, а не бути спричиненим лише активністю інших, керуватись почуттям міри та отичної доцільності при здійсненні своїх впливів на світ і самого себе [10, с. 4].

Сутнісними характеристиками викладача психології є професійна, психологічна, комунікативна компетентність, діалогічність, творчість, що проявляється як здатність знаходити можливі шляхи вирішення суперечностей стосовно до іншої людини як моральної цінності. Творчість – це здатність проєктувати й реалізувати освітній процес із урахуванням особливостей його суб'єктів та конкретної освітньої ситуації, у якій розгортається цей процес; здатність до самоосвіти, що виявляється в умінні педагога здійснювати рефлексію своєї професійної діяльності, неперервність у плануванні процесів саморозвитку й самовдосконалення.

Професійно компетентий викладач володіє трьома видами знань – теоретичні (концептуальні, прикладні і конкретно-професійні; оволодіння засобами проектування і здійснення діяльності особистісно неповторним способом; діяльнісно-рольові та суб'єктивно-діяльнісні (професійні якості фахівця, які характеризують його ціннісну, когнітивну, емотивну, регулятивну сфери) [6, с. 8]. Всі ці характеристики, виражаючи специфіку професійних завдань педагога, мають розглядатися в єдності й тісному взаємозв'язку загальнокультурного, соціального, морального і професійного розвитку, становлення суб'єктності і креативності.

За результатами дослідження виокремлено суб'єктні характеристики викладача: духовний, моральний, інтелектуальний потенціал, особистісні здатності, професійна компетентність, креативність у виборі технологій освіти, наукова, життєва творчість, життєстійкість, здатність до педагогічного спілкування. 70 % опитаних респондентів на перший план ставлять духовні та моральні якості, професійну компетентність, 20% вважають, що педагогічні здібності та інтелектуальний потенціал визначає педагогічну діяльність; 10% – творчість у виборі освітніх технологій.

Аналізуючи та синтезуючи загальноприйняті психолого-педагогічні підходи, представимо «теоретичну модель викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності в освітньому просторі педагогічного університету»:

– духовно-моральна спрямованість (потреби, інтереси, життєві цілі, духовний та гуманістичний потенціал);

– особистісні здатності та професійна компетентність (розвиток педагогічних, психологічних, загальних здібностей; автентичних здібностей);

– психологічна компетентність (професійна свідомість та самосвідомість, саморозвиток, взаєморозвиток, здатність до самопізнання, здатність до самонавчання, здатність до розвитку власної здорової особистості, здатність долати емоційне та психофізичне виснаження, здатність долати професійне і емоційне вигорання);

– інтелектуальний потенціал (здатність та готовність у застосуванні психологічних знань);

– реалізація розвивальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому просторі педагогічного

університету (повага до індивідуальної неповторності кожного студента, де найхарактернішою ознакою суб'єктності є здатність до вільної самореалізації на основі власного вибору.)

– комунікативна компетентність (здатність до спілкування, продуктивного діалогу, педагогічної взаємодії);

– творчий потенціал (здатність до педагогічної творчості, креативність у виборі форм, методів, методик, технологій навчання, виховання та розвитку).

Досягнення значних результатів у навчанні, вихованні та розвитку особистості студента в педагогічному просторі педагогічного університету визначають сформовані особистісні якості та суб'єктні характеристики викладача психології:

Висновки. Модель викладача психології як суб'єкта педагогічної діяльності в освітньому просторі педагогічного університету багатовимірна, їй відповідає комплекс розвинутих педагогічних здібностей, особистісних здібностей, умінь, теоретичних та прикладних знань. Володіння сукупністю педагогічних здібностей, особистісними здібностями та професійними компетентностями допомагає викладачу психології організувати педагогічне спілкування, педагогічну взаємодію із студентами, досягати високого рівень майстерності, використовуючи потенціал психології, активно формувати особистість майбутнього педагога. Освітній простір педагогічного університету є важливою умовою та результатом діяльності суб'єктів освіти, забезпечує протяжність освітніх подій, трансляції психологічного, соціального, морального та духовного досвіду, відображає систему реальних взаємодій викладача психології з відкритим соціальним освітнім середовищем, а також взаємодій, які спрямовані на використання освітнього потенціалу суспільства з метою задоволення власних освітніх потреб і саморозвитку.

Перспективи дослідження вбачаємо у експериментальній перевірці теоретичної моделі та дослідженні механізмів, умов, чинників організації освітнього простору педагогічного університету з метою розвитку та формування особистісних здібностей та професійних компетентностей суб'єктів педагогічної діяльності.

Список літератури:

1. Габа І. М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості. Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2011. Т. XIII. Ч. 6. С. 74-82.

2. Зимянський А. Особливості створення моделі психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога. Молодь і ринок № 5 (136), 2016. С. 94-97.

3. Касярун Н. Освітній простір: становлення поняття. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2013. Випуск 12. С. 107-113.
4. Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога: монографія / За ред. проф. М. В. Савчина. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. 331 с.
5. Савчин Мирослав, Василенко Леся. Методичні рекомендації щодо реалізації програми особистісно-професійного розвитку при вивченні психологічних дисциплін. Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2016. 25 с.
6. Савчин М. В. Характеристики здорового освітнього простору педагогічного університету. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю Філософсько-психологічні аспекти духовності в економіці та управлінні. Львів, 19 квітня 2017 р.
7. Савчин М. В. Оволодіння майбутніми педагогами професійними компетенціями і особистісними здатностями як предмет психологічного супроводу. Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології, студентів ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2016. Випуск X. 156 с.
8. Смолінська О. Є. Теоретико-методологічні основи організації культурно-освітнього простору педагогічних університетів України: монографія. Суми: Університетська книга. 2014. 362 с.
9. Татенко В. О. Суб'єктна парадигма в психології освіти. Психологія і педагогіка, 2004. № 2 . С. 11-23.
10. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія. К. : Міленіум, 2017. С. 4-5.

Mashchak S.O. THEORETICAL MODEL OF A TEACHER OF PSYCHOLOGY AS A SUBJECT OF PEDAGOGICAL ACTIVITY

The article analyzes the pedagogical activity of a psychology teacher in the educational space of the Pedagogical University. The theoretical model of a teacher of psychology as a subject of pedagogical activity in the educational space of pedagogical university is presented. The pedagogical activity of a psychology teacher is aimed at mastering professional competencies by future teachers and improving the educational process. A teacher of psychology as a subject of pedagogical activity in the educational space of a pedagogical university must have personal abilities and professional competencies to implement the tasks of psychological support of personal and professional development of future teachers. It is important for a psychology teacher and educator not only to have new forms, tools, techniques, technologies of teaching, education and development of students in the educational space of pedagogical university, but to find creative and individual ways of their implementation in the educational process, taking into account the individual uniqueness and psychological characteristics of the subjects of educational process. The result of pedagogical activity of a teacher of psychology is intellectually, morally, spiritually, physically, psychologically, personally developed, healthy and ready for pedagogical activity, professional life future teacher, citizen, patriot. Characteristics of a psychology teacher are professional, psychological, communicative competence, dialogue, creativity. Abilities to pedagogical activity as a harmonious combination of psychological, physiological, mental, moral, spiritual, personal qualities of a teacher of psychology provide not only positive results in teaching and education and development of students, but also motivate subjects of educational process (teachers and students) to self-development. It is stated that the educational space of the Pedagogical University is a condition and result of the activities of educational entities, which determines the length of educational events, transmission on of cultural, psychological, social, moral, spiritual experience.

Key words: pedagogical activity, educational space, subject, professional competence.